

Gradivo za slovensko zgodovino v srednjem veku. 6/1, (Listine 1246-1255). Uredil France Baraga na podlagi gradiva Boža Otorepca. Ljubljana : Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, Založba ZRC SAZU, 2002. 296 strani. (Thesaurus memoriae. Fontes ; 2).

Ko je leta 1928 luč sveta zagledal peti zvezek Gradiva za zgodovino Slovencev v srednjem veku, ki ga je pri Leonovi družbi v Ljubljani izdal Milko Kos, niso verjetno niti največji pesimisti pričakovali, da bo treba na naslednji zvezek zbirke, ki predstavlja nujno osnovo za resno in strokovno delo na področju medievistike, čakati skoraj petinsedemdeset let. V zadnjih petdesetih letih je bilo sicer več pobud, ki so imele cilj poskrbeti za načrtno izdajanje virov za slovensko zgodovino. Leta 1972 je bil celo sprejet in objavljen Program edicij virov za slovensko zgodovino, ki mu naj bi sledile institucije pri izdajanju gradiva.¹ Toda zdi se, da so kasneje objavljene edicije virov bile kljub sprejetemu Programu prej plod osebnega interesa in aganžmaja izdajatelja kot pa posledica načrtnega in koordiniranega skupinskega zbiranja in publiciranja gradiva. Velik deficit je bilo čutiti zlasti na področju izdajanja listinskega gradiva. Razen Otorepčevega Gradiva za zgodovino Ljubljane, ki je izšlo v obliki (slabo) ciklostiranega tipkopisa, in Mlinaričevega Gradiva za zgodovino Maribora ni prišlo do nobene obsežnejše objave listinskega gradiva.

To sicer ne pomeni, da je delo na tem segmentu povsem zastalo. Posamezniki so za lastne potrebe evidentirali listine po domačih in tujih arhivih, vendar je žal takó zbrano gradivo širši javnosti ostajalo nedostopno. Po zagnanosti in uspešnosti zbiranja je izstopal Božo Otorepec. Kot plod njegovega truda je na SAZU nastal v obliki tipkopisa skoraj pet tisoč enot obsegajoč korpus listin, ki ga je Otorepec poimenoval Centralni katalog srednjeveških listin. Njegovi marljivosti in benevolentnosti pri dostopnosti do kartoteke se gre zahvaliti, da je mlajša generacija medievistov lahko bolje osvetlila nekatera vprašanja iz slovenske zgodovine iz časa poznega srednjega veka. V zadnjem desetletju je dozorela ideja o izdaji tega obsežnega korpusa.

Baragova izdaja Gradiva je prvi korak k izpolnitvi te ideje, čeprav je istočasno tudi bistveno več kot to. Dejansko združuje projekt nadaljevanja Kosovega gradiva in izdajanja Otorepčeve kartoteke. Barago povezuje s Kosom letnica 1246 (gradivo za omenjeno leto je objavljeno tako pri Kosu kot pri Baragi), Otorepčeva kartoteka pa predstavlja osnovo, na kateri se je gradilo. Kot poudarja Baraga v predgovoru je s prvimi pripravami za izdajo začel že Božo Otorepec. Gradivo v svoji kartoteki, ki je prvotno zajemala zgolj 24 prepisov listin in nekaj registrov, je Otorepec dopolnil z gradivom, ki je bilo že objavljeno v drugih domačih in tujih publikacijah. Tako se je število enot dvignilo na 187. V tej fazi se je v delo vključil Baraga. Ugotovil je znatne pomanjkljivosti v do tedaj zbranem materialu. Prepise je oblikovno in vsebinsko poenotil, objavljene vire pa je obdelal skladno z zastavljenimi edicijskimi načeli. Gradivo je še dodatno dopolnil in preveril pravilnost prepisov. Vse skupaj je zahtevalo ogromno truda, obseg gradiva pa je narasel na 298 enot. Mislim, da ne bo daleč od resnice, če trdim, da lahko prvi del šeste knjige Gradiva za slovensko zgodovino v srednjem veku štejem za Baragovo avtorsko delo, saj bi zbrani material brez njegovega vložka težko zadovoljil sodobne zahteve pri izdajanju virov.

Čeprav naj bi bilo Baragovo Gradivo nadaljevanje Kosovega predstavlja izdaja bistveno nadgradnjo prvotnega koncepta. Močno spremenjene potrebe stroke so od avtorja zahtevale drugačen pristop. Kot najpomembnejša razlika izstopa dejstvo, da se je Baraga omejil zgolj na listinsko gradivo. Narativne vire pušča ob strani, saj začne, kot pravi Baraga, njihovo število s sredino 13. stoletja strmo naraščati. Enako so se spremenili tudi kriteriji, po katerih je Baraga gradivo uvrstil v izdajo. Če je Kos govoril še o Gradivu za zgodovino Slovencev v srednjem veku in torej obravnaval predvsem slovenski etnični prostor, se je Baraga omejil na gradivo za slovensko zgodovino. V svojo izdajo je gradivo vključeval na osnovi štirih kriterijev, in sicer, da so bile listine izdane na ozemlju današnje Slovenije, da je izstavitelj ali prejemnik listine živel na ozemlju današnje Slovenije, da se v njih omenjajo kraji ali osebe z ozemlja

¹ O prizadevanjih v zvezi z objavljanjem virov prim. Darja Mihelič, Razmislek o objavljanju starejših arhivskih spisov. V: ZČ 40 (1986) 1–2, str. 117–139.

Članek se ne omejuje zgolj na Slovenijo, ampak opisuje prizadevanja v okviru nekdanje Jugoslavije ter prime-rja ekdotična pravila pri nekaterih izdajah virov.

današnje Slovenije ali pa da se v listini v širšem okviru omenjajo Koroška, Štajerska in Istra, v kolikor tvorijo del današnje Slovenije.

V primerjavi s Kosom se je spremenila tudi oblika izdajanja. Medtem ko pri Kosu prevladujejo zapisi v obliki regista ter delni prevodi pomembnejših in zanimivejših virov, objavlja Baraga listine večinoma v obliki celotnega teksta. V odlomkih so objavljene samo tiste listine, ki so pomembne za nas le zaradi omembe krajev ali oseb z današnjega ozemlja Slovenije, a vsebinsko z njimi niso povezane, v registih pa so objavljene tiste listine o delovanju pomembnih oseb, katerih aktivnost se je dotikala takratne slovenske zgodovine le obrobno, njihove odločitve, o katerih govori regist pa so bile za Slovence pomembne. Uporabljeni kriteriji in oblika izdajanja se zdijo smiselni. Pri tako koncipiranih izdajah je pač potrebno skleniti kompromis med obsegom in informativnostjo izdaje. Za našo zgodovino bi bilo vsekakor zanimivo in uporabno celotno gradivo goriških grofov, ne samo tisto, ki se nanaša na naše ozemlje, zanimivi bi bili tudi na primer devinski gospodje. Podobne želje in potrebe stroke bi verjetno lahko še naštevali. Za kasnejše obdobje bi bilo kljub vsemu smiselno razmisliti o bolj fleksibilnem geografskem kriteriju za objavo, zlasti ker se za 14. in 15. stoletje bistveno zmanjša tudi število tujih izdaj, s katerimi je možno zapolniti vrzel pri poznavanju virov.

Struktura edicije sledi modernim principom izdajanja listin, ki jih je Baraga v predgovoru natančno popisal. Za običajno navedbo datuma in kraja izstavitve stoji regist. Sledijo podatki o izvorniku in prepisih, podatki o morebitnih objavljenih fotografijah listin, objavah celotnega besedila listine oziroma njenega regista in morebitne literature povezane z vsebino listine. Temu sledijo dodatna pojasnila o pravni ali stvarni vsebini in o vprašanih dataciji. Prav ta pojasnila pogosto pokažejo na Baragovo odlično poznavanje dosedanjih izdaj virov in strokovne literature. Pred samim besedilom listine so navedene še morebitne dorzalne notice. Tekstu listine sledijo podatki o pečatih z njihovim kratkim opisom.

Uporabljena edicijska načela bistveno ne odstopajo od smernic, ki jih priporoča zveza nemških zgodovinskih in antičnih društev², razen v tem, da Baraga navedbe o merah listine in slike navaja na milimeter natančno in jih ne zaokrožuje na priporočenih 0,5 centimetrov. V splošnem so lahko kriteriji, ki jih uporablja Baraga, ob upoštevanju pripomb dobra osnova za bodoče izdaje listinskega gradiva. Vsekakor pri tem velja temeljno pravilo v ekdotiki, da je bolj od splošne uniformiranosti pravil pomembno dosledno spoštovanje in uporaba načel, za katere se je odločil izdajatelj in jih predstavil v uvodu k publikaciji.

Opisu uporabljenih kriterijev sledita razlaga kratic ter seznam virov in literature, po kateri je črpal Baraga. Zlasti slednji, ki obsega 210 naslovov, predstavlja dragocen pregled nad izdajami virov in z njimi povezano literaturo. Prevladujejo predvsem izdaje virov iz avstrijskega in italijanskega jezikovnega prostora.

Iz zbranega gradiva je razvidno izredno natančno in marljivo delo Franceta Barage. Kljub temu se izdaja ni mogla izogniti nekaterim pomanjkljivostim, ki jih gre bolj kot avtorjevi površnosti pripisati tiskarskemu skratu. Tako je na primer pri navajanju literature po pomoti izpadel naslov Dopplerjevega članka objavljenega leta 1871 v *Mitteilungen der Gesellschaft für Salzburger Landeskunde*. Gre za članek z naslovom *Die ältesten Originalurkunden des fürsterzbischöflichen Consistorialarchives zu Salzburg*, ki za slovensko zgodovino ne prinaša bistvenih informacij, saj se samo v eni izmed listin med pričami omenja Hertneid Ptujski. Podobno se pri navajanju splošnih okrajšav prikrade nekaj nedoslednosti, ko se pri nekaterih kraticah navaja samo slovenski pomen kratice, pri nekaterih pa zgolj originalna razrešitev okrajšave, ne pa oboje kot pri vseh ostalih. Toda to so dejansko zanemarljive napake, ki ne vplivajo na kvaliteto izdaje. Poudarjanje takih pomanjkljivosti se zdi bolj pikolovsko iskanje igle v senu kot pa resna kritika knjige.

Tudi registi so povzeti zelo korektno. Opozoriti velja le na nekaj terminoloških problemov, s katerimi pa se stroka še ni resneje poprijela. Tako na primer Baraga termin *capitaneus generalis*, ki se

---

2 Prim.: Richtlinien für die Edition Landesgeschichtlicher Quellen (izd.: Walter Heinemeyer), Marburg 1978, str. 7sl.) ali nekateri jugoslovanski (južnoslovanski) avtorji (običajno se sledi načelom, ki jih je postavil M. Milošević, Načela izdavanja arhivske građe. V: Arhivist 32 (1982) 1–2, str. 225–275. Drugi pomembnejši avtorji iz ozemlja nekdanje skupne države so še Ivan Filipović, Jakov Stipišić in Radovan Samardžić).

pojavlja v listini številka 60, s katero cesar Friderik II. sporoča, da je zaradi svoje odsotnosti na Štajerskem postavil za svojega namestnika goriškega grofa Majnharda III., prevaja dobesedno kot generalni kapitan. Po mojem mnenju ni potrebe, da bi tudi v slovenščini terminološko diferencirali termine *capitaneus generalis*, *capitaneus terae* in *capitaneus*. Vsi trije termini dejansko označujejo funkcijo deželnega glavarja. Argument o identičnosti izrazov potrjuje tudi kasnejša raba v listinah. Majnhard III. Goriški je tako v listini, s katero je Hermanu Ortenburškeum zastavil nekatere državne domene označen kot *capitaneus Stirie* (prim. Baraga 6/1 št. 93) in ne kot *capitaneus generalis*. Identični izraz je uporabljen tudi v dveh mandatih Friderika II., s katerima *capitaneo Stirie* daje navodila v zvezi s svojim sporom s papežem Inocencem IV. Baraga v tem primeru prevaja izraz kot Štajerski deželni glavar. Vsebinsko sta termina torej identična. Tezi, da je bil izraz *capitaneus generalis* uporabljen v listini iz 1248 zgolj izjemoma, pritrjuje tudi dejstvo, ki ga navaja Baraga sam v dodatnem pojasnilu pod registrom omenjene listine. Glede na navedbe Winkelmana lahko domnevamo, da so se pri izdaji omenjene listine naslonili na formular, ki je bil pogosto uporabljen pri imenovanju cesarskih uradnikov v Italiji. Tudi Janez Vetrinjski je v svoji Knjigi resničnih zgodb ne diferencira med posameznimi pojmi. Kot *capitaneus generalis* označi zgolj Ulrika iz Durenholza, ki ga je na mesto deležnega glavarja Koroške in Kranjske postavil Otokar Premisl.

Baragovo Gradivo je vsekakor dragocen pripomoček za bodoče delo. Uporabljati ga bo moral vsak, ki bo želel resno pristopiti k razreševanju vprašanj povezanih z začetkom interregnuma v naših krajih in drugimi vprašanji iz tega časa. Izdaji gre očitati eno samo slabost, na katero opozarja že Baraga sam. Knjiga namreč ne vsebuje niti krajevnega niti osebnega indeksa, ki je eden bistvenih pripomočkov v takih izdajah. Baraga obljublja, da naj bi bil objavljen v naslednjem zvezku. Enako pogrešamo dopolnilo gradiva, ki sta ga objavila France in Milko Kos. V letih po izdaji prvih petih zvezkov Gradiva je bilo namreč odkritih precej dokumentov, ki bistveno spreminjajo podobo in interpretacijo časa do 1246.

Kljub vsemu gre Francetu Baragi čestitati za opravljeno delo. Ob stoti obletnici izida prve knjige Kosovega Gradiva in po skoraj petinsedemdesetih letih objave petega zvezka lahko samo upamo, da bo do izdaje naslednjega zvezka prišlo hitreje kot se je zgodilo v tem primeru. Slovenska medievistika ga namreč krvavo potrebuje.

Janez Mlinar

Christian Lackner, **Hof und Herrschaft. Rat, Kanzlei und Regierung der österreichischen Herzoge (1365–1406)**. Wien : R. Oldenbourg, 2002. 471 strani. (Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung. Ergänzungband; 41)

Obsežna monografija iz Spittala ob Dravi izvirajočega in na Inštitutu za avstrijske zgodovinske raziskave delujočega dunajskega medievista, se ukvarja s fenomenom dvora. Do pred dobrim desetletjem je bil dvor predvsem domena literarnih in umetnostnih zgodovinarjev ter muzikologov, saj je bil zaradi mecenstva, delavnic, naročil in na njemu delujočih umetnikov obravnavan predvsem ali pa kar izključno kot kulturni pojav. Šele postopoma se je uveljavilo spoznanje, da je bil dvor ena najpomembnejših političnih, socialnih in celo konzumentno-gospodarskih institucij srednjega in novega veka. Polivalenca dvora je bila vsekakor večja kot se je mislilo. Med njegove glavne »naloge« je spadalo, da je organiziral vsakdanje življenje, da je skrbel za pristop do kneza in za njegovo varnost, da je vzdrževal in povečeval njegov prestiž, da je nevtiraliziral in integriral elite moči in seveda, da je vladal in upravljal. Tako je v zadnjem času nastala v nemškem prostoru vrsta del, ki so se z dvorom kot oblastno-političnim in tudi socialnim fenomenom poznega srednjega veka ukvarjala na primerih kraljevskega dvora Luksemburžanov ter deželnoknežjih dvorov renskih palatinskih grofov, bavarskih Wittelsbachov in tudi Wettinov. Pri tem so se v konceptualnem oziru oblikovali trije raziskovalni pristopi k temi. Prvi, ki je dal pečat vrsti Münchenskih disertacij o dvoru bavarskih Wittelsbachov, obravnava v svojem središču dvorno pisarno in njeno pisno produkcijo, medtem ko so dvor, svet in sistem vladanja obravnavani bolj postransko. Ta »zgodovinsko-pisarniški« koncept, ki je s svojimi raziskavami različnih pisarniških rok in notranjih ter zunanjih značilnosti listin izrazilo paleografsko in diplomatično usmerjen, je doživel